

Marosi Ernő

EMLÉKEIM

GYERMEK- ÉS IFJÚKOROM, II.¹

A KEZDETEK – ISKOLÁS ÉVEK – „POLITIKAI ISMERETEK”

Szívesen beszélek a kisiskolás koromról, mert tipikus történet. Negyvenhatban kezdtem tanulmányaimat, a miskolci Kossuth utcai katolikus elemi iskolában, ott az egész infrastruktúra azt hiszem, négy tanterem volt egy iskolaépületben. Ott lakott az igazgató bácsi, és végig az ötvenes években is ott lakott, nem lehetett kirakni, a Kazinczy igazgató bácsi, aki nagyon szabadszajú tanító bácsi volt. Időnként bejárt helyettesíteni, még akkor is, mikor már azért nem ő volt az igazgató, mert egy „klerikális csökevény” volt, meg öreg is, úgyhogy szívesen emlékezett meg az első világháborúról, ahol ő „népkéfélo” volt, mint mondta, azaz népfelkelő. Ez az iskola pakurával olajozott padlóval működött, ugyanaz szolgálta – fiúiskola volt – a vízeldében is a szagtalanítást, ennek következtében olajszag volt az egész épületben. Amikor a nyolcosztályos általános iskola bejött, délelőtt-délutáni váltással működött. Nagy vaskályhák voltak, eleinte egy hasáb fát kellett vinni mindenkinek a fűtési szezonban, hogy tudjanak fűteni. Miskolcon mindenütt volt szén, a városnak a dombjaiban, kvázi pincéiben rémes, palás szeneket bányásztak, úgyhogy valószínűleg szenet nem kellett vinnünk az iskolába, de fát azt igen. Obholczer Adél tanító néni tanított minket és hegyes tollal – volt annak valami száma – kellett írni. Ezt általában a Szabó nővérek trafikjában lehetett beszerezni.

Az iskolában az úgynevezett Szmrecsányi-irka volt még használatban, az jó békebeli, háború előtti termék volt. Az irka sűrűn telenyomtatott borítóban volt, maga a füzet sima, jó papír volt. Szmrecsányi egri érsekről kapta a nevét, a címlapján az érsek úr képe is ott volt, Egernek a látképe a székesegyházzal, a várral, a Dobószoborral és Gárdonyi sírjával, amin közismerten a „Csak a teste” felirat volt található. A borítón volt még az egyszeregy, meg írásminta, szépen, hatvan fokos szögben dőlő betűkkel. Ez tulajdonképpen egy könnyített, kalligrafikus írás volt, de még az árnyalás is követelmény volt, azzal nekem rögtön szörnyű problémáim támadtak. Mártogatós tollal kellett ezt természetesen kivitelezni, aztán később, amikor államosították az iskolát, és a Szmrecsányi irkát levették a napirendről, akkor abból bajok származtak, mert ezek a tollak a „népi demokratikus papírokon” mindig szálát fogtak és pacát ejtettek, úgyhogy rögtön láttuk az infrastruktúra nagy különbségét. A Szmrecsányi irka tartalmazott még valamit az egri érsekség történetéről, nagyon

¹ A szöveg a 2005–2007-ben Sasvári Edit és Mattyasovszki-Zsolnay Péter által felvett OSA életinterjú vonatkozó részeinek rövidített, szerkesztett, nyelvi szempontból átdolgozott változata. A szöveget gondozta Marosi Zsuzsanna és Fábíán Márton, közreadja és szerkesztette Markója Csilla (BTK MI).

1. Marosi Ernő első áldozásakor

hazafias hangnemből, különös tekintettel Dobó Katicára, oldalán ott volt Papp-Váry Eleménné örökbecsű verse, „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában”. Szóval, ez azért még negyvenhat-negyvenhétben így volt, és amíg egyházi iskola volt, addig ez létezett. Ott nagyon szépen, rendesen ment a tanítás, szeretetteljesen, barátságosan, viszonylag modern pedagógiai elvek szerint, körmössel fegyelmezték. Ada nénitől kifejezetten simogató körmösöket kaptunk, majd később a népi kádertől már keményebb körmösök is jártak.

HITOKTATÁS, KODÁLY-MÓDSZER

A hitoktatást a szomszédos minorita kolostor fejtette ki, és volt egy öreg fráter (azt hiszem, Gróman Józsi bácsinak hívták), aki egy harmónium mellett ült, és tőle különböző dolgokat tanultunk énekelni. Például emlékszem, hogy kicsit nyekeregve ezt

énekeltük: „Ég, Föld, Nap, Hold és csillagok, velünk együtt így szóljatok, dicsértessék a Jézus Krisztus, mindörökké, ámen”. És hasonló csacskaságokat – a dolognak a lényege az volt, hogy az elsőáldozásra kellett felkészülnünk (1. kép), megtanultunk egy gyónó tükröt, de például nem tudtuk, mikor kell mondani, hogy paráználkodtam. Voltak számunkra nehezen megfejthető elemek, pedig nagyon igyekeztünk, hogy mindegyik pontra legalább egy bocsánatos bűnt összehozzunk. Eléggé meggyötört bácsi volt a Józsi bácsi, aki már keményebb pálcával rendelkezett és fegyelmezett.

Nekem nagyon szép szoprán hangom volt, úgyhogy valami énekes iskolai ünnepségre egy hazafias dolgot tanultattak meg velem. Szólót énekeltem; iszonyú sok pofon árán sikerült megtanulni. Úgy szólt, hogy „Kitárom reszkető karom, ölelni földemet, reá záporként hullatom fiúi könnyemet, szülőttidben csalatkozám, te hű, igaz valál hozzám, hazám, hazám, hazám, szegény magyar hazám”. Nem tudom pontosan, hogy miből származott, valami hazafias operett, Kacsóh Pongrác-környéki dolog lehetett. Ez is mutatja, hogy ez a koalíciós idők, az induló népi demokrácia korszaka volt, de a katolikus elemiben még zavartalanul ment a régi oktatás.

Találkoztam modernebb dologgal is. Volt egy miskolci minorita házfőnök, úgy hívták, hogy Szendrey Bonaventúra, aki a Kodály-módszernek a híve volt, a biciniuumokat ott kezdtük nála. Kiválogatott jobb hangú, vagy jobb hallású gyerekeket, és külön foglalkozott velünk. A Kodály biciniuumokat tanultuk és gregoriánt, aztán a nagymiséken gyerekek énekeltek a gregorián miséket a minorita templomban. Ő valami olyat akart, amivel aztán nagyon sokkal később a Dobszayéknál találkoztam, egy scholát igyekezett megvalósítani, azt az elgondolást, hogy a gregoriánt kisgyerekek énekeljék, mint a középkori iskolákban. A gyerekkórus volt Bonaventúra atya működésének csúcspontja, kórusában már egy kicsit modernebb zenével is volt dolgunk.

A miskolci minorita rendház nagyon régi, ellenreformációs eredetű ferences kolostor volt, ahol egy boldoggal is büszkélkedtek: az, egyébként Nyírbátorból ismerős és a Krucsay oltár programjával is gyanúsítható Kelemen Didáknak ott van a sírja is. Volt egy jellegzetes ferences nagybőjti szertartás, azt hiszem, a nagybőjti pénteken: Szent Ferenc ereklyéinek a körbehordozása és csókolása. Ezekre a körmenetekre a város összes ministránsruháját összehordták, kölcsönadták és azokba szépen be kellett öltözni. Jóval később, egyszer Poznańban, hajnali öt felé egy nagy borozás és vodkázás után kiderült, hogy rajtam kívül Brendel János² is részt vett ezeken a körmenetekken, ennek emlékére ott, elég részegen elzengtük a mindnyájunk számára ismert ferences himnuszt, „Corda pia inflammantur dum Francisci celebrantur stigma cum insignio” ... nagyon hosszú még tovább.

ÚJ KOR HAJNALA

Negyvenkilencben ennek az átmenetiségnek tökéletesen vége lett, ki lettek rugdalva a minorita fráterek meg páterek, jött valamilyen Zsófi néni, és ki kellett cserélni a tollakat, vágott hegyűre. Jött a zsinórirás, egészen másfajta betűformákkal, sachlich,

² Brendel János Lengyelországban élt művészettörténész (1938–2010).

nyomatott betűhöz közeli formákkal, úgyhogy én azóta is nehezen tudom eldönteni, hogy melyik formát akarom. Ott például nagyított kisbetűk voltak a kezdőbetűk, ez a későbbiekben aztán helyesírási okokból nem volt célszerű, mert nem lehetett megkülönböztetni őket, időnként rossz helyesírási jegyet kapott az ember, ha elszúrta a betű méretét. Az én írásomnak – és valószínűleg az egész generáció írásának – semmilyen jellege nincsen, és ilyen összekapkodott típusokból van összeállítva. Mindig irigyeltem az előzőeket, akik gyönyörű kacskaringós a-kat meg e-ket tudtak csinálni, ha utánozom is őket, az r-betűnek az írása – vagy franciás r-et, vagy kihegyezett r-et csinál az ember – az ma is gond. Sikerült ilyen iskolai reformokban ezt az egészet összekeverni. Valamilyen népi káder lett az igazgató, riogatta az embe-
reket, kihallgatásokat rendezett.

Cserkész is voltam, egész pontosan farkaskölyök, nagyon jó volt. Azt hiszem, föl már nem avattak minket. Egyszer Sirk Karcsi, a szomszéd fiú mondta, hogy itt minden meg fog változni, visznek minket utat törni. Ez teljesen plauzibilis dolog volt, annyi embert vittek különböző helyekre, miért pont minket ne vigyenek utat törni, aztán kiderült, hogy ez az úttörőmozgalom alapítását jelentette, ami egyébként nagyon praktikus volt, mert például a farkaskölyköknek a kék nyakkendőjét primán lehetett használni a kispajtások nyakkendőjeként is. Csak egy cserkész hagyományt üldöztek: minden rendes cserkésznek saját kezűleg készített, gubacsból faragott gyűrűje volt a nyakkendőjén. A gubacsot nyilván ki kellett választani, ezt csak a természet lágy ölen lehetett. Ott, belefarciskálva az embernek a kezébe, előbb-utóbb előállt a gyűrű, de annál nagyobb volt az élvezet. Ezt az úttörőknél tiltották. Valahogy a kék nyakkendő is, egy idő után, értékét veszítette, mert kitalálták, hogy aki nagyon kiváló kispajtás, az kap piros szegélyt a kék nyakkendőjére. Ez érvénytelenítette a cserkész nyakkendőt, nem szólva a piros nyakkendőről, ami ezután következett.

Ezek a reformok szépen bejöttek, meg mellettük más dolgok is. Emlékszem rá, mikor már a „szép” búzakalászos népköztársasági címer ki volt akasztva, akkor két gyerek összeverekedett, almacsutkával dobálták egymást, ami önmagában is büntendő tett volt, de eltalálták a címert. Nagy vallatások voltak, hogy ki volt az, aztán behívták az illetőnek az apját. Ebből még nagyobb baj lett, mert ennek a gyerekek „rosszul ment a történelem”, és nem tudta, hogy hány világháború volt. Amikor erről faggatták, akkor azt mondta, hogy volt már három és most készül a negyedik. Megkérdezték tőle, hogy ezt honnan szedte, akkor azt mondta, hogy az apja hallgatta a Szabad Európát, ott mondták. Ebből rettentő nagy botrány lett.

Voltak osztálytársaim, akik kitelepítés kapcsán eltűntek, volt, aki később megke-
rült, és volt, aki máshol éldegélt tovább. A változások szépen bejöttek, és az ember gyereke sokfélét látott, tapasztalt, és sok mindenről megtanult hallgatni. Találkoztunk a háború utáni szűkösséggel és találkoztunk hamar meggazdagodó emberekkel is (voltak ügyes kereskedők, még a nagyon inflációs időkben). Volt valami gyagyás iskolai színdarab, amiben egy hazudozós gyerek szerepelt, aki megette a csokoládét. Még a szövegére is emlékszem: mikor kérdőre vonták, hogy hova lett a csokoládé, akkor azt mondta, hogy „én nem láttam, én nem tudom, tán kinn maradt az udvaron, vagy a macska vihette el, csokoládé annak is kell”. Na most, ezt a fűszeres a

gyereke alakította, különös tekintettel arra, hogy ők tudtak egy csokoládét beáldozni a realista színjátszás oltárára, és a családban maradt, mert neki kellett megennie a csokoládét. Elég nagy együttérzést váltott ki a csokoládé sorsa, mert más is megette volna. Ez körülbelül még az egyházi iskolának a gyagyás dolgai közé tartozott, aztán az egyéb gyagyák is megérkeztek szépen az ötvenes években. Innen lehetett azután a miskolci Földes Ferenc Gimnáziumba kerülni.

GIMNÁZIUMI ÉVEK – A FÖLDES

Ez nagyon érdekes képződmény volt. Miskolcnak két, egymással nagyon kemény konkurenciában lévő, régi gimnáziuma volt. Az egyik volt az eredetileg Fráter Györgyről elnevezett – és a minoriták által fenntartott – egy húszas évekbeli épületben elhelyezett, viszonylag modern, katolikus gimnázium. Az avasi templom közelében pedig a Lévy József református gimnázium. Ezek nagyon jó színvonalú, tradicionális, kemény fiúgimnáziumok voltak. Ezen kívül különböző lányintézetek voltak, minden vallásnak volt egy kereskedelmi középiskolája, melyeket senki se tartott komolynak. Az ötvenes években úgy oldották meg a dolgot, hogy csináltak egy fiúgimnáziumot Földes Ferenc néven, oda rakták a két korábbi felekezeti gimnáziumból az erős tanárokat, akik azért a felekezeti és szakmai versengést fenntartották... Reakciószak voltak teljes mértékig, de kiváló tanárok a maguk területén, rettentő szigorúan, és keményen oktattak. A gyengébbeket pedig áttették egy lánygimnáziumba, ugyancsak egyesítve a felekezeti iskolákat. Természetesen ezek megfelelő vonalas felügyelet alá kerültek, és hajtottak, mint a fene: az egyetlen valamire való kitörési lehetőségük a tanulmányi versenyen idomárként való feltűnés volt, és ezt csinálták is.

A TANÁRI KAR MEG A KETTŐS NEVELÉS

Mindenkinek jó volt így, hogy együtt maradtak a tanárok. Volt egy történelem-tanárom, azt hiszem szakfelügyelő is volt, aki egy kimért úr volt. A Földes mint vidéki gimnázium diákjainak a fele bejáró volt, a környékbeli falvakból, egész messziről, Észak-Borsodból – hajnalban kellett kelniük, hogy beérjenek. Voltak, akik be se tudtak naponta járni, kollégiumban laktak. A bejárók voltak a legnagyobb hóhányók, mert ők gyakorlatilag a vidéki vasútállomások, restik, söntések világában nőttek fel, ők hozták az életet a városi világba. Ezeket, ez a tanár, ez az úriember figyelmeztette – téli időszak volt, karácsonyi szünidő előtt –, azt mondta, hogy fiaim, ne feledkeztek meg a szünetben sem arról, hogy a vasalt nadrág kötelez. A nadrágos ember koncepciója szerint tehát, aki nem gatyában jár, hanem nadrágban, főként vasalt nadrágban, az az úr. Aki érettségizett régen, az kapott egy ezüstgombos sétapálcát, hogy tekintetes úrként mutatkozhasson a korzón a városban. Ezt így mondták Miskolcon: nemsokára olyan nagy lesz, hogy így (ti. tekintetesnek) szólítanak, „ha nem lenne ez most, ugye...”.

Volt egy kémiatanár is, aki frenetikus kísérleteket szokott előadni, különösen imádott mindent, ami durrant. Mindenki tudta, hogy az egyik szomszéd faluban

államosították a patikáját, és így került be oda. „Természetesen” mozgalmi dallal kellett kezdeni a napot, és azzal is kellett befejezni. Az ő ellenállása abban nyilvánult meg, hogy ha neki volt az utolsó órája, csak annyit volt szabad énekelni, hogy „és a Csendes-óceánnál véget értek a csaták”, erre lehetett kivonulni.

Mindenki legalább kettős nevelést kapott, ez tartotta fenn a kultúrát, ez óvta meg az emberek magánéletét. Bár, ha a családot, az iskolát és mindent beleszámítunk, nem is kettős, minimum nyolcszoros nevelés volt... Olyan harmadikos korom táján megszűnt az, hogy az iskola az a bizalom helye. Mindenki megtanulta, hogy onnantól kezdve, hogy kinn vagyok valahol, ott nem lehet mindent elmondani. Mondták is, hogy na, erről aztán szót se, nehogy..., vagy, ha az ember valami után érdeklődött: „ha tudsz hallgatni, akkor megmondom”. Ezt mindenki tapasztalta akkor, és még ezt csináltuk mi is, a saját gyerekeinkkel. Igen, a kettős nevelés tartotta fenn a magyar társadalmat. Üldözték is.

Amikor a nagyobb lányom lehetett olyan elsős vagy másodikos a Váci utcai zenei általános iskolában, a tanító néni, aki egy úri asszony volt, a szülői értekezleten kellő undorral felolvasott egy förmedvényt, ami a kerületi oktatási osztálytól érkezett és megbélyegezte a kettős nevelést, ami politikailag is nagyon rossz, de még a gyermek személyiségét is súlyosan károsítja. (Nem hiszem, hogy az én személyiségemben bármi kárt okozott volna a kettős nevelés, sőt. Mindenesetre, hogy az ember tudja, hogy nem csak egyféle vélemény van, azt még a vallásos neveléssel szembeni kettős nevelés is jobban megerősíti.) A tanító néni ezt elzengte, és azt mondta, tessék, lehet hozzászólni, és mivel ez a Váci utcai iskola volt, ott a környék maszek világából egy jól menő bőrdíszművesnek a hülye fiacskája is odajárt az osztályba. A papa fölállt és azt mondta, abszolút tetszett neki ez a leirat, végre erről is szó esik, tényleg, ez a kettős nevelés, ez egy szörnyű dolog, és ő most ebből a szempontból szeretné, hogy egyezzenek meg a kedves szülők, mert mégsem megy, hogy van, ahol a Téalapót emlegetik, van, ahol a Mikulást, és akkor a Téalapó még a karácsonyfát is hozza, pedig azt a Jézuska hozza. Szóval, most akkor mondjuk meg, neki teljesen mindegy, hogy miben állapodunk meg, de egyértelmű legyen, hogy mi a Téalapó dolga. Ő a maga részéről azt javasolná, hogy legyen a Mikulásnak a foglalkozása az, hogy Téalapó és akkor helyreáll a dolog még a Jézuskával is. Erre azt mondták, hogy köszönjük szépen a hozzászólásokat, akkor itt vége lenne és a kerületi elvtárs is elment. Na... ez a kettős nevelés társadalmi haszna.

Engem egyszer a matematika szakos osztályfőnök úgy megpofozott, hogy életemben úgy meg nem pofoztak, amikor tiltakoztam, hogy ne küldjön többet Arany Dániel versenyre, mert úgysem érdekel a dolog. Valóban mindent megcsináltam, amit lehetett, de magasabb matematikai tudáshoz nem jutottam. És egyébként is, nekem ne adjon külön feladatokat (ez a tanárunk tudniillik mindenki számára személyre szóló matematikai feladatokat osztogatott ki). Miért nem lehet nekem megoldani ugyanazt a példatárból, mint bárki másnak? Kaptam egy hatalmas pofont, és azt mondta: vedd tudomásul, ha ezt te nem fogod megcsinálni, akkor ugyanúgy meg fogsz bukni, mint „az a hülye állat”. No, körülbelül ez volt a Földes szelleme, szóval egyrészt a hülye állat mint pedagógiai fogalom,

a pofon is mint konkrét eszköz, és ez a differenciálás nagyjából azt is jelentette, hogy ezek a tanárok otthon jól megérdemelt pihenőjükben különböző csapdákat eszeltek ki, hogy nehogy már megússzuk véletlenül könnyedén és aztán majd esetleg rosszkodjunk. De ezt valamennyi tantárgyból ugyanezzel a szigorral kaptuk meg.

Egy nagyon jó, fiatal magyartanárt kaptunk. Pápay Sándor Debrecenben végzett, Juhász Géza-tanítvány volt, és a népieseknek az egész gondolkörét hozta magával Debrecenből. Végző soron az istenük Ady volt meg Tóth Árpád, tulajdonképpen ott találkoztam először ezzel a népies vonulattal. Ennek a tanárnak az volt a módszere - ő volt az iskola könyvtárosa, egy nagyon nagy és használható könyvtár volt az iskolában, de ő maga elég lusta ember volt -, hogy a könyvtárosi feladatokat, könyvek kihozását, helyrerakását, egy idő után a kölcsönzést is a diákokra bízta, ezeknek a könyvtáros gyerekeknek kellett lebonyolítaniuk mindent. Ennek a jutalma a szabad rablás volt, beleértve a különböző érték-szemponctokból vagy „nem gyereknek való” alapon elzárt könyveket is. Úgyhogy ott olvasás ment keményen, én ott készültem föl a művészettörténetre, és ott természetesen baráti beszélgetés is ment, mert mindez abszolút zárt, bibliofil dolog volt. A gimnáziumnak azt hiszem, kódexe is volt, őnyomatványa több is, azokat nem lehetett hazavinni, de nem kellett kétszer kérni, ha az ember szerette volna megnézni. Ez számomra nagyon érdekes és vonzó világ volt.

Még tanulmányi versenyen is indultam magyarból, és országos helyezést is elértem - nem olyan helyezést, amivel be lehetett kerülni az egyetemre, hanem nyolcadik, vagy tizedik, valahol az első tíz között voltam. Senki nem hinné el, hogy miről írtam a tanulmányi versenyen: Sinka István Fekete bojtár balladáiról. Lényegében ez az az időszak, amire már visszaemlékszik az ember, és már van szellemi hozadéka is. Én ott hallottam először egy csodalényről, Bárczi Gézáról, aki aztán már - vagy akkor még - Debrecenben volt, később Pesten tanárom is volt. Úgyhogy sok minden értéket fölszedett ott az ember.

Jó tanuló voltam, ennek az összes hátrányával. De nem sportoltam. Jó tanuló, ezt úgy hívják, kellő undorral hangsúlyozva, hogy eminens. Ehhez még járult az, hogy én mindenből abszolút jeles voltam, kivéve a tornát, mivel a tornatanárok réme voltam. Gyakorlatilag bármilyen tornaszeren, a nyújtótól kezdve a legegyszerűbb szekrényig csődöt mondtam. Már egyetemista koromban, a tornateremben megpróbáltam, nem menne-e; és ment. Elkövette velem azt az örültséget a kiváló tanári kar - mivel akkor már számítottak az osztályzatok, és végigkísért a stigma -, hogy mivel végig kitűnő voltam, tornából mindig kihúztak. Ez azzal járt, hogy iszonyú szemtelen lettem, negyedikes koromban azért kaptam igazgatói intót, mert megsértettem a tornatanárt. Akkor már jelentkezni kellett az egyetemre és világos volt, hogy én művészettörténetre fogok menni - a tornatanár meg azt üvöltözte, hogy műhülye, műhülye. Pedig akkor már kosárlabdáztam, de azt mondta, ez nem elég, hanem meg kell tanulnom fejen állni. Az nem nagyon ment, dühbe gurultam és akkor azt találtam mondani, hogy álljon ő a fején, mert az ő feje úgyse való másra. (2. kép)

2. Marosi Ernő érettségi tablója, 1958

KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁJÉKOZÓDÁS: A RAJZISKOLA

A képzőművészet Miskolcon ezekben az években az országos tárlatoknak a le-ránduló részlegét jelentette. A nagy műcsarnoki tavaszi és őszi tárlatokat, a Képzőművész Szövetség kiállításait általában Miskolcra is elvitték, illetve egy válogatást körbevittek az országban. Úgyhogy Bernáth Auréla, Szönyire is emlékszem, Miskolcon különös nimbusza volt Kmetty Jánosnak, mert miskolcínak számított, a művésztelepen sűrűn megfordult. Ez a szentháromság volt akkor érdekes, még szó se volt Feledyről, pláne nem Kondorról, aki ott a litográf sajtót használta. A miskolci művésztelepnek volt egy kis nagybányai kötődése, hagyománya, volt ott egy nagyon tiszteletreméltó, derék festő. Utóbb Barcsay emlékirataiban olvastam róla, valamilyen meghasonlásról beszél vele kapcsolatban Barcsay. A Vaszarytól Rudnayhoz került növendékek közül az egyik legtehetségesebb volt, Imreh Zsigmondnak hívták, nagyon kiváló pasztellista. Valahogy Kmetty az ő révükön is kötődött Miskolchoz.

Engem a művésztelephez is fűztek kapcsolatok, tudniillik tanultam rajzolni, szabadiskolába jártam, és kiskamaszként különösen érdekelt, mikor mondták, hogy jön majd az aktmodell, a végén, persze, nem jött. Aztán egyszer mégis, de akkor én nem voltam ott, és kiderült, hogy valami szörnyű ronda nő volt fürdőruhában. Volt ott mindenféle amatőr, fél-amatőr, és már-már hivatásosnak számító művész is, és köztük az ember megtanult élő modell után rajzolni. Nem tudom, egy rajzom sincs meg, nem tudom, mit csinálhattam, de nagy lelkesedéssel festettem erdőrészeleteket,

például temperával, vadul, centi vastagon. Gondolom, „poszt-nagybányai”, vagy még nagybányai-se dolgokat csináltam, meg szép naturalista rajzokat. Egy Seres János nevű helyi festő korrigált ott, nem volt nagy művész, egy naturalista fickó volt. Egy kis naturalista rajzkészséget szereztem tehát ott, modell után rajzoltam, krokiztam. Padlózsiros bádogdobozban, a sparherdben mogyorófából rajzszenet állítottam elő, mert ezt nagyon ajánlották. Lehetett vele rajzolni, bár mindegyik görbe volt. Iskolai rajztanítás gyakorlatilag nem létezett, úgyhogy a gyerekrajzokon túl már rajz nem volt. Én humán tagozatra jártam, ábrázoló geometria ott nem volt, úgyhogy eheyyett volt a szabadiskola.

Valamikor gimnazista koromban létezett egy helyi rádióstúdió, Borsodi Rádió-nak hívták, ott én kiállítás-ismertetőket tartottam, és például a Bernáth Aurél konyhai csendéletéről szárnyaló szavakkal emlékeztem meg, szerencsére csak élőszóban, úgyhogy nem tudom, mit mondhattam, biztos nagy marhaságokat. Lényegében ez a világ volt az, amit ismertem, és amit tulajdonképpen nem szerettem, de ez volt a legmodernebb művészet, amit akkor ott el lehetett képzelni. Azt tudom, hogy például Domanovszky Endre határozottan taszított, mert abból is volt bőven. Kádár-Konecsni, meg ilyenek, azt az ember nem nézte meg, lehetett tudni, hogy az propaganda. Apám, amikor az *Állami áruház* című filmet megtekintette, azt mondta, hogy az ő pénzéért nem lehet propagandát neki eladni, azután évtizedekig nem járt moziba.

A rajziskolában mindenki munkáit korrigálták a művészek. Én kicsi voltam, inkább öreg szakik meg könyvelők töltötték ott az idejüket. Mind amatőr; azt hiszem, apámnak valami agglegény, bogaras kollegája is járt oda, talán őrá bíztak. De én ott egyedül voltam, ezt nem csinálta más – egyszóval ez egy kitörés volt, nekem legalább. Olyan volt, mint elvonulni egy könyvvel, oda lehetett menni időnként mappával a hónom alatt, marha komolyan, lépcsőkön fölmenni, az ember kapott egy rajzbakot, kínkeservvel elhelyezkedett. Nekem borzasztó nagy dolog volt, hogy kiültettek egy modell elé. Ezek a szokásos típusmodellek voltak, barázdált arcú sovány bácsi, kövér bácsi, kövér néni. A cél a karakter volt, mindig a karakter. Akkor jött a korrektor és átzavart máshova, hogy ne a profilt csináljam, azt mindenki tudja, birkózzam meg a szembenézettel. Az ember méricskelt a ceruzával, végül mindegyik úgy nézett ki, mint egy kéményseprő, mert rettentő plasztikusra igyekezett az ember besatírozni. Számomra a rajzművészet egyik csimborasszója azóta is az egyetlen megszakítatlan vonallal rajzolt rajz. Azt hiszem, amiért én például az Utrechti psalteriumnak a tiszta vonalrajzait máig a művészet csúcának tartom, az valahogy ebben a maszatolásban rejlik, vagy technikailag ezért érzem, hogy Dürer áttetsző vonalhálója a szellemnek mekkora csúcsteljesítménye. Valószínűleg nem érezném, ha nem maszatoltam volna össze annyi rajzlapot, amit aztán sose tudtam rendesen fixálni, mert nem tanultam meg a fixálónak a kezelését. Jól beledurrantottam a sellakkal, akkor elment még az is, ami volt. Az ember megtanulta legalább tisztelni a mások erőfeszítését.

A legnagyobb csodálattal mindig a korrektorok iránt voltam, akik egy megtanult arányrendszer-érzékkel úgy közlekedtek az emberi arcon – mert gyakorlatilag ott

másról nem volt szó –, hogy mindennek tudták a helyét. Én méricskéltem, majd kiesett a szemem, és valahogy szétcsúszott a szája, a szem meg a fül, amik a fő orientációs pontok voltak. Hiába tudta az ember, hogy először a koponyát kell megsejteni az egész mögött, szétesett. És akkor jött a korrektor, három erőteljes vonással, egy aránykánon alapján a szája szögleteit behúzta a szembogár alá, és az egészhez hozzábiggyesztette a fület, és egyszer csak jobban hasonlított a rajz. Ez számomra csoda volt, máig csoda, soha nem fogom tudni megcsinálni.

CSALÁDI ÉLET AZ 50-ES ÉVEKBEN

A mi családnak „klerikális, reakciós” családnak számított, szépen, rendesen, rendezett sorokban vasárnap mentünk a misére, eközben apám párttag volt a már említett okokból. Aztán mikor ötvenhat után nem lépett vissza a pártba, kihasználva az első alkalmat, amikor megtehetette, akkor valami párttitkár azt mondta, hogy de miért nem lép vissza? Azt mondta: Engem itt úgyis állandóan szemináriumokra küldözgettek a vallásosságom miatt, mire: Miért, lett valami komoly baja? Igaz volt egyébként, hogy nem lett semmi baja sem.

A családon belül is éltünk kulturális életet, voltak szokásaink. Az éneklés nem volt nálunk szokásban, az olvasás viszont a legteljesebb mértékben és a mozi is nagyon fontos volt, kivéve apámnak, aki az *Állami áruháznál* befejezte a szocialista filmművészet tanulmányozását nagyon hosszú időre. Miskolcon nagyon jó színházi élet, egészen kiváló színház volt. A korszak részben büntetésből vidékre helyezett vezető színészei mind megfordultak Miskolcon, a végén még a kezdő Latinovits is. Jó szimfonikus zenekar is volt és azt a család látogatta. Apám pedig minden este, negyvenfokos melegben is, bezárt ablakok mellett hallgatta a rádiót, szorgalmasan hallgatta a magyar nyelvű külföldi adásokat.

Az egész családom igyekezett németül taníttatni, meglehetősen meg is tanultam különböző személyektől, – volt köztük kirúgott apáca és mindenki más, ahogy ez akkoriban ment. Mindenki tanított engem németül, élén a nagyapámmal, mert „minden annyi embert ér, ahány nyelvet tud”. Úgyhogy németül is tudtam olvasni, és többször bevágtam a grammatikát is.

Az olvasásban mindenevő voltam, elolvastam mindent: Dantétól a Thibaud családig, olyan dolgokat, amiket ma már nem szokás olvasni, Kemény Zsigmondot, Jósikát, Manzoni-t, lírát, bármit, amihez hozzájutottam. Adyt többször végigolvastam, Verlaine-t, Rimbaud-t, József Attilát. Babitsnak, Szerb Antalnak óriási hatása volt rám. Akit például érdekes módon nem olvastam, és nagyon későn találkoztam vele, az Kosztolányi volt. Valószínűleg nem fért bele a debreceni kánonba, mondjuk így. Gulyás Pált például sokat olvastam. Tóth Árpád az Isten volt, Juhász Gyula...

Amikor később az egyetemen a „romlott pestiekkal” találkoztam, nagyon hamar kivívtam magamnak, és ennek nem a testi adottságaim jelentették a kiindulópontját, a Füles elnevezést. Az egész egyetemen az volt az egyetlen kérdés, hogy ki a Mici-mackó? Természetesen Pernecky Géza szeretett volna Micimackó lenni, de mindenki tudta, hogy ő Malacka. A Micimackó már a „pesti polgári söpredéknek” a

hatása volt. Vagyis bizonyos irodalmi alkotásokkal, az irodalom könnyebb vonulataival az egyetemi években ismerkedtem meg. A Micimackó Dávid Feritől vagy Tóth Melindától származott...

EGYÉB LÉHASÁGOK – TÁNCISKOLA, DOHÁNYZÁS, BOROZÁS

A fiúiskola növendékeit néha összeeresztették a lányiskola diákjaival. Össztánc. Azt hiszem, hál' Istennek csak havonta volt, tánciskolával egybekötve, de abból, számomra a ruhatárban elhelyezett demizson volt az igazi élmény, meg volt egy kis dohányzóiskola a vécében, ez hozzá tartozott. Bár én csak egyetemista koromban kezdtem dohányozni, az első kísérlet nem ízlett, és ha annyiban maradtunk volna, akkor... De az ember az első kísérleteit megcsinálta. Sajnos, sikerült úgy elkezdenem dohányozni, hogy rögtön „kábitószernek” használtam, a fennmaradás érdekében este – ez a legjobb módja annak, hogy ne lehessen tőle megszabadulni. Én rendesen függő vagyok, és rögtön függőségre hajtottam...

Valamilyen okból minket sose tiltottak a bortól és a nagybácsimnál mindig volt misebor, és – Egerben – annak a lopóval való kinyerése a mi feladatunk volt. Úgyhogy egy valamit biztosan jobban tudtam az osztálytársaimnál: hogy mennyit tudok meginni. Soha nem részegedtem le – én tudniillik akkor már régen az összes részegségen átestem, amit illegálisan be lehetett gyűjteni – úgyhogy ezzel lehetett tekintélyt kivívni, ez pótolta, jóvátette a könnyvmolyságot és a tornából ügyetlenséget, meg kivételeztségeimet.

1956

Mindnyájunk számára meghatározó élmény volt, amikor ötvenhat nyarán, második és harmadik gimnázium közti időben, mentünk Mohács szigetre újjáépíteni az árvíz után, ami a pusztulásnak meg a nyomornak mély benyomása volt. Talán júliusban volt és a Mohács-sziget nagyon érdekes hely, mert tulajdonképp határsáv volt. Egy politikai tiszt volt a parancsnok, és mi raboknak, munkaszolgálatos katonáknak szánt szakadt, szörnyű katonai ruhákban meg bakancsokban dolgoztunk. Oltást is kellett kapnunk, és komoly higiéniai előírások voltak, mert járványveszély volt meg szúnyogok – a sziget az átszakadt gát miatt el volt öntve még mindig. Azon kívül volt még egy fajta járványveszély is, ugyanis az összes pesti kurva leköltözött Mohács-szigetre és szolgáltattak volna, de nekünk azt tiltották a legjobban.

Ezt a kiváló tisztet, aki nem találta a helyét, hiszen épp akkor oldották föl a jugoszláv határzárát, rendszeresen kiröhögte a társaság. Tizenhat évesek voltunk, és nem is annyira mi lázongtunk, mint a nagyobbak, az érettségizők. Brigádokat kellett alakítani, és olyan brigádneveket mertek választani, mint Jézus Szíve Brigád, ami kikészítette ezt a fickót, és állandóan hangsúlyozta, hogy a mi építőmunkánkat diverzánsok akadályozzák. Harsány röhögés fogadta a szövegeit, a végén ez a szerencsétlen hülye a latrinának a rúdját félig elfűrészelte, úgyhogy valakik beleestek ének évadján, szörnyen bűdösek voltak, és nagy nehezen sikerült

3. A Mohács szigeti újjáépítők, 1956 – Marosi Ernő jobbra hátul a szélén

megmosakodniuk, mielőtt a sátorba visszaengedték volna őket, de tudták, hogy mi történt. A következő éjszaka a tiszet néhány markosabb fiú, megfogta és bevágta a latrinába, úgyhogy aztán vége lett ennek a nevelő célzatú ötvenes évekbeli katonásdinak, ami 1956 nyarán jellegzetes élmény volt. (3. kép) Mindnyájunk számára szokatlan és érdekes helyzet volt, nagyon sokat beszélgettünk, akkor azért már vidéken is érződött valami a változásokból, amelyek a világban zajlottak. A fiúk érdeklődtek az én vallásosságomról is, hogy én ezt biztosan egész másként látom. Nem tudom, milyen elképzeléseim lehettek a világról, de biztos, hogy nem egyházi világnézetem volt már. Valahogy akkor kezdtek rám is úgy tekinteni, hogy ez nem is olyan hülye...

Ezután már egy kicsit oldottabb hangulatban cipelték el minket Balatonfenyvesre táborozni. Ott, a Balaton-parton ülve az egyik osztálytársam, (akire akkorról emlékszem utoljára, mert ötvenhat végén disszidált) belenézve az újságba, szólt, hogy „gyerekek, leváltották a Rákosit.”

Miskolcon ötvenhat október huszonharmadika úgy zajlott le, hogy a városi könyvtár nagytermében Szabó Lőrincnek volt szerzői estje. Azt, hogy Szabó Lőrinc miskolci, nem nekem kell elmondanom, mert mindezt az irodalomtörténész Kabde-

bó Lóránt kutatja és máig is publikálja. Abban a légkörben és abban a Debrecen-központú irodalmi kultúrában Szabó Lőrinc volt az Isten.

Emlékszem rá, október 23-án éjszaka hazamentem, az egész család aludt már, én megpróbáltam a rádiót bekapcsolni és megállapítottam, hogy valószínűleg elromlott, mert csak serceg. A család már tudta, hogy nem. Másnap még volt iskola, az iskolában azonban már csak a rádiót lehetett hallani, jöttek a statárium és különböző ultimátumok hírei, aztán Miskolcon is lett egy kisebb felvonulás, elmentek a helyi Petőfi szoborhoz, elmondták az elmondandókat, és emelkedett légkörben lezajlott az egész. A Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetem hallgatói azért kicsit keményebb módon működtek, és elindult, de már huszonnegyedikén, néhány autórakomány diák megsegíteni a pestieket. Őket, valahol Mezőkövesd táján elkapta az ÁVO és visszavitték, aztán huszonötödikén, az ilyenkor szokásos módon követelték, hogy engedjék őket szabadon. Aztán megrohanták a rendőrség épületét, a védők sortüze után pedig a környékbeli bányászok bejöttek, hozták a bányai robbanószerkeket, és aztán az az emelkedett nap úgy végződött, hogy nem is tudom, hány agyonvert ávosnak a hulláját húzták a városon át, és fölakasztották egy, akkorra már csillagtalanított szovjet emlékműre.

Ebben nem vettünk részt, a lakásunkhoz tartozó kapukulcs megszűnt létezni, anyám egyszerűen bezárta a bejáratot és őrizte a kulcsot. Napokkal később tudtuk anyámat úgy kikerülni, hogy az ablakon kimásztunk; földszintes ház volt. De házi őrizetben töltöttük a forradalmat. Nagyon „érdekes” volt a tanári karnak a változása, sok minden érdekesség történt, még érdekesebb volt aztán ahogyan visszaváltak egy idő után, ötvenhét elején. Én például akkor tanultam meg franciául. Volt egy orosz tanárunk, aki, mint kiderült, eredetileg az Eötvös Collégiumban képzett francia-német szakos tanár volt. Időnként azt mondták, hogy egy leckével előbbre kell menni, mert akkor ki lehet vele tolni – ebből nagy pofozkodások lettek, mert valóban volt, aki megkísérelt egy leckével előbbre tanulni oroszul, de ő még arra nem készült fel. Ő is felvidéki származású volt, nyilván szlovák alapon tanított orosz. Ötvenhatban viszont eltörölték az orosz tanítást, egészen ötvenhét végéig nem volt orosz óra. Timon Tivadar akkor belénk nyomta franciából, amit lehetett, mondhatom, hogy nem is tanultam többet franciául, de ennek alapján már olvastam. Amit tudok franciául, azt Timon Tivadarnak köszönhetem, meg annak, amennyi lehetett az intenzív francia... négy-öt hónap.

Elkezdődött mindenféle más változás is, többek között ötvenhét tavaszán a KISZ-nek a szervezése. Mivel én eminens tanuló, kvázi osztályeleje vagy nem is tudom, mi voltam, az osztálytársaim azzal húzták ki magukat, hogy majd, ha én. Már ott tartott a dolog, hogy a pufajkások érdeklődtek utánam, meg apám után, akit aztán behívtak – az igazgatónak is volt valami vaj a fején, mert kicsit ugrált ötvenhatban, ezt igyekezett feledtetni. Nem tudom, apámat végül mivel fenyegették meg, de az benne volt a pakliban, hogy nem mehetek egyetemre. És akkor, kvázi nyomásra, – én mindent mondtam, dühöngtem, mindennek elmondtam, ami egy kamaszgyerektől kitelik, az apámat, a környezetemet, a tanárait – de végül tagja lettem a KISZ-nek. Ezt nem számítom életemben a dicsőséges periódusok közé. Én akkor egy, ahogy akkor mondogatták, neuraszténiás gyerek voltam...

A hülye fejemmel azt hittem, hogy majd, ha fölkerülök az egyetemre, akkor ennek vége lesz. Mert azt nem tudtam, hogy az emberrel együtt küldenek egy kartont is, nem úgy van az, hogy ki lehet maradni, úgyhogy az egyetemen megkezdtem a fegyelmik sorozatát. Ötvennyolc-ötvenkilencben egy jól méretezett KISZ-fegyelmi, az azért egy légi útnak a gyors kezdetét is jelenthette volna, de ez már egy másik történet.

Nekem az '56-os év valamilyen módon az eszmélkedésem éve volt, mert akkortól emlékszem arra, hogy a politika érdekelt – de lehet, hogy csak azért nem folyik össze a többi évvel, mert volt szerencsém a Mohács-szigetet árvíz után látni. Sajnos, az emlékezéssel így van.

MISKOLC, KASSA, A FELVIDÉK – MIBŐL LESZ A MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ

Én abszolút miskolci vagyok, Miskolcon éltem egyetemista koromig, valami iskolai kirándulás kivételével nem is jártam Pesten, legfeljebb átutazóban. Egy nagy családi akció volt a Munkácsy kiállítás megtekintése, arra filléres vonat indult, vagy ötvenháromban, vagy ötvennégyben. Még kisgyerekek voltunk, utána állatkert és Vidám-park, majd irány a Keleti pályaudvar.

Minden vakációnkat a keresztapámnál kellett, hogy töltsük: ez részben, „hülye nyápic gyerekek, a szüleitek nem etetnek rendesen” alapon működött. És ebbe beletartozott az is, hogy ha falun szolgált, (volt egy ideig plébános Kisvárdán is), és ott voltunk, akkor elszedte a cipőinket és meztláb kellett járni, hogy „vegyétek tudomásul, hogy ez az egészséges”, meg különben is, „apátok gürcöl, ti meg szétveritek a cipőt”. A kamaszkoromra úgy emlékszem, hogy begyűjtötték a cipőt és csak vasárnap került elő a misére. Az Augustin-gyerekekkel – akik Karcagon élő unokatestvéreink³ voltak, és örökös harcban voltunk velük – kötelességszerűen ministrálnunk kellett. A keresztapa rendet tartott. Körülbelül úgy zajlott le a mise, hogy „hoc est enim corpus, csöngess, mert seggbe rúglak”. A kis falusi templomban látszott, hogy a plébános úr rendet tart a családjában.

Művészettörténésszé válásom egyik kiinduló pontja biztosan az, hogy egy időben az egri székesegyház plébánosa, később egri kanonok volt a nagybátyám, és szabad bejárásom volt az egri Líceum könyvtárába. Nagyobb gimnazista koromban a feladatom volt, hogy ha akad egy látogató, akkor azt vezetni kellett a Líceum könyvtárában, úgyhogy én ma is blindre olyan Kracker János Lukácsot tudnék itt levágni, ez így kialakult. Rengeteg dolgot ismertem meg, ma is a legjobb élményeim közé tartoznak, az egri Líceum könyvtárában Braun-Hoggenberg bekötte, Schedel-krónika, tehát nagyon sok minden, amivel később a Történeti Képcsarnokban találkoztam, az ott nem szétvágott, hanem könyv formájában megvolt. Az Esterháznak a gyűjteménye egy csoda volt. Csak azt nem néztem meg, amihez nem volt kedvem. Akkor ez még tulajdonképp nem látogatható vagy nem használható könyvtár volt. Később, mikor a Líceum kápolnáját is igénybe vették, akkor tudták olvasók számára is nyitott könyvtárrá tenni, előtte ez megoldhatatlan volt. Ott az „idegenvezetést” gyakoroltam.

³ Marosi Róza (1908–1988) és Augustin Gyula gyermekei.

A másik, aki biztatott, miskolci gimnáziumi tanárom volt. Ő közös tanárunk volt egy nem sokkal feljebb ugyanoda járt fiúval: most halt meg nemrég a nagy-nagy miskolci példakép, a Gergelyffy Andris. Gergelyffy Andris addigra már végzett, és a műemlékeknél dolgozott, egyszer megmutatta nekem, hogy az egri püspöki palotát hogyan tárták fel. Börtön volt hosszú ideig, úgyhogy egy idő után az egri püspöki palotát a rabok gyakorlatilag teleszárták. A feltárás ennek az évszázados nemes matériának a kitalicskázásából állt, ez számomra elképesztően izgalmas dolog volt, ott megcsapott engem a művészet szaga, szó szerint, úgy, ahogy a viccben van, és én mindig is ilyen régészféle szerettem volna lenni, műemlékes. Teljes véletlen és végül némi opportunizmus eredménye is, hogy az egyetemen kötöttem ki.

A harmadik, ami a tematikámat is meghatározta, hogy nemcsak az anyámék számára, meg a szüleim fotóalbumában, hanem egész Miskolcon a város, az Kassa volt. A kassai dóm, Rákóczi sírja... Az első adandó alkalommal, amikor először lehetett utazni ötvenötben, a gimnázium tanári kara – ezek is mindenhol, a Felvidékről kirugdalt, áttelepített, „bűdös disznó nacionalisták” voltak – bepakolták a tanulóifjúságot valami lerobbant buszba, és zokogva végigvitték a Felvidék keleti részén: Krasznahorka büszke vára, kassai dóm, Késmárk. Csütörtökhely, Zápolyai-kápolna, Tatra. Ott nem volt mese, mindegyik mindenütt otthon volt, mindent ismertek. Ezt belénk csöpögtették, Miskolcnak akkor még ilyen volt az értékrendje.

Miskolc maga „vicces”, átmeneti, céhes mezőváros volt, a nagy Búza-térrel, piaccal, ahol érzékelhető volt, hogy ez az Alföldnek és a hegyvidéknek a találkozása. Miskolcon Gömöri pályaudvar volt, Gömör oda lógott be. Gömör olyan formában is jelen volt, hogy a Rima-Murányi egykori Részvénytársaság volt az alapja a Lenin Kohászati Műveknek, ami háborús hadiüzemként fejlődött fel. Miskolcon mindenki megtanulta, hogy az ország összes vasúti sínén büszkén lehet olvasni azt, hogy Diósgyőr, a 19. század vége óta. Miskolcon vízimalmok voltak, mindenféle dolgok, amik a 19. század végéig léteztek. Főutcáján pedig a görög kereskedők barokk házai, már ami megmaradt belőlük, és a mellékutcákban, furcsa sikátorok inkább, zsákutcák, ezek voltak a mesterember-utcák, hajdan úgy hívták őket. Ezekből, ebből a világból származott a nagyapám.

A görög kereskedők két dologgal foglalkoztak, gabonával és a tokaji borral. Miskolcon szintén volt bor, de a filoxéra tönkretette a szőlőket és az avasi pincékben aztán már hegyaljai borok voltak, úgyhogy én ma is tudom, hogy milyen hegyaljai bort kell meginni és mi az, amit nem. Például az édes hegyaljai bort nem kell meginni, mert van ám a furmintnak száraz változata is, szamorodni is van szárazban, az édeset, azt kommersz célra „csinálják”, azt nem termelik. Lehetett tudni, mindenki tudta, hogy mi az embernek való ital. A nagyapám időnként mutogatta a család régi pincéjét a pincészeren, ahol vidám élet volt. Az ötvenes években egy suvadás az Avas pincevilágának egy jelentős részét elvitte. A nagyapával folytatott sétáknak ezek is a tanulságai voltak.

Ez a mezőváros és iparos város találkozott, valamikor a 19. század végén, az akkor már nem annyira görög, mint zsidó tőkével. Aki ma végigmegy Miskolcon,

láthatja az egyemeletes barokk ház-maradványokat, legfeljebb még fölé építettek két emeletet, vagy végül öt-hatemeletes banképületek: szörnyű városkép alakult ki. Miskolc soha nem volt szép város, és ehhez aztán mindenféle adódott, a két háború közt éppen a Felvidékről idekerült menekültekkel is sok minden. Ennek a körzetnek az erdőgazdaság nagyon fontos, lényeges eleme lehetett, alapja a faszéntermelésnek, kohászatnak, üveghutáknak, a 18. század óta magának a vasgyárnak is. A Felvidék elvesztésével az egész erdőigazgatóság Miskolcra került, éppen, mert Miskolc volt a székhelye a nagy királyi erdőuradalmaknak, vele együtt a bányakapitányságnak. A Rudolf-laktanyában meg létezett egy katonai parancsnokság. Ezek jelentették Miskolc törvényhatósági jogú városnak a két háború közt a kereteit. Az új keletű tőke tulajdonképp nem szervült Miskolcon. Elég erős antiszemitizmus volt Miskolcon még a háború utáni években is.

Aztán a régi Miskolcot a Vasgyárnak nevezett, a diósgyőri vasgyár körül kialakult és főleg munkáskolóniákból álló települést, és a távoli Diósgyőrt Görömbölyta-polcával és másokkal egyesítették, és kialakították belőlük a szocialista nagyvárost. Ennek a szocialista nagyvárosnak érvényt egy oda települt házgyár tevékenysége szerzett, és úgy alakult ki az a rémség – Miskolc, szocialista iparváros –, amit én már nem éltem meg Miskolcon, mert a folyamat az egyetemi éveimben kezdődött. Én kisgyerekkoromban a régi városban közlekedtem, ezért megesett az, hogy egy év leforgása alatt elbizonytalanodtam, hogy hol kell leszállnom az autóbusról, mert időközben kilométerszám megszűnt egy-egy része a régi városnak. Ezt hol modernizációnak, hol pedig minden tönkretételének fogták fel: apám inkább modernizációnak, a nagyapám pedig a világ lerombolásának. Itt érvényesült az a törvényszerűség, hogy a gyerekek a nagyapjukkal vannak szövetségben: én mindig a nagyapám pártján álltam ebben a kérdésben. Jobban érdekelt az a világ, amiről ő elmesélt, mint az, ami belőle lett.

Ahogy már mondtam, apám apahiányos vőként került egy komplett családba. A testvéreim nevében nem nagyon mernék nyilatkozni, de könnyen lehet, hogy én meg, mint első unoka (úgy, hogy volt egy elvesztett fiúgyerek!), megfelelő pillanatban érkeztem. Ha valaki hatott rám, akkor az tényleg a nagyapám volt. Egy ilyen szociális értelemben felkapaszkodó családban (nem mondták ezt külön, de kvázi megegyezésszerűen) az elsőszülött egyetemre került, amivel több nemzedéknek a törekvését megvalósító alak voltam.

Az más kérdés, hogy mindhármunkat az egyetemre juttatták, ezt a szüleim céljuknak tekintették. Az, hogy az öcsém építész lett, természetes dolog volt, a húgomnál sem volt kérdés, hogy tanárnő legyen. Azt hiszem, anyám azt el tudta volna képzelni, hogy belőlem pap legyen, mert az első gyereket papnak nevelni, valahogy rendes dolog. De kiderült egy idő után, hogy ez valószínűleg nem fog menni, azt tudjuk, hogy a Szentlelket nem nagyon lehet befolyásolni működésében, úgyhogy, ha valakinek nincs hivatása, az, bizony, nagy baj. Akkor valami rendesebb pályára kellett volna menni, orvos, az azért jó lett volna... No már most, én egészen a legutóbbi időig a vér látványától, különösen saját vérem látványától, el szoktam ájulni. Annak idején, az elég hamar kialakult éles nyelvemmel, úgy fogalmaztam,

hogy én ugyan nem fogok más beleiben turkálni. Az összes ilyen jelentősebb reálpálya is hasonlóan alakult, így maradt a tanári pálya, különös tekintettel a művészettörténetre, ami egy kőszia ötlet volt tulajdonképpen. Én a magyar és a latin között ingadoztam. Az már látszott akkor, hogy a történelem túl ideologikus, a filozófia meg se fordult a fejemben, nem akartam párttitkár lenni, valahogy így alakult ki ez a művészettörténet. Én mindent elolvastam ebben a témakörben, ami elképzelhető és Miskolcon hozzáférhető volt, még magánsegítséggel, ismerősök révén is. Amit lehetett, kritikát, folyóiratokat olvastam, olyan borzasztó sok folyóirat nem volt akkoriban a művészettörténetben. Talán, ezt nem is tudom pontosan, akkoriban a *Szabad Művészetnek* az utódát és a *Művészet, Új Művészet* elődjét úgy hívták, hogy *Műterem*, egy rövid ideig.

Megint az apám postás mivoltából adódott, hogy a felvételi vizsga előtt kivívta magának a jogot, hogy két teljes napig kíséren. Mert az Eötvös Collégiumban kellett jelentkezni, a felvételire ott volt szállás, de előtte valami postai szálláson, a vidékről budapesti szolgálatra rendelt postásoknak a szállásán voltam, ott apámnak is elő volt írva a jelenléte, mert az ő nevére működött ez a bizalmi postai szállás. Nem tudom már, hol volt. Ennek az volt a célja, hogy két nap alatt az összes budapesti múzeumot végignézhessen. Megnéztem a Nemzeti Galériát, ami akkor a Kúria épületében volt látható és viszonylag új múzeumnak számított. Ugyanígy a Nemzeti Múzeumot, a Szépművészet Múzeumot, és megtekintettem a Múcsarnokot is, de azt már nem tudnám megmondani, hogy akkor éppen milyen kiállítás volt ott, semmilyen különösebb megrázó hatást nem gyakorolt rám. Ugyanis hírlett, hogy meg szokták érdeklődni, hogy ki mit látott az utóbbi időben: hát én tényleg az utóbbi időben láttam ezeket. Nem tartom rossz felkészülésnek, hogy így láttam is, amiről olvastam, vagy a képeket ismertem már, mert az ember legáltalább tudta, hogy mit keres. Apám, aki velem jött, és akinek azt szigorúan kikötöttem, hogy semmi kérdezősködés – élete végéig azt állította, hogy ilyen nehéz még a fronton se volt.

Rettentően tudatos voltam, az apám elkísért egészen a Móricz Zsigmond körtérig, onnan tovább nem. Addig állandóan az volt a kérdés, hogy miért kell nekem tanárnak lenni. A Himfy-lépcsőnél aztán az apám azt mondta, hogy na, azért ő nem bánja, hogy mégis tanár leszek, mert alapjában véve ő is készült volna ide, csak nem volt rá módja. Ez kvázi ilyen apai áldás volt. Az Eötvös Collégiumot, mint olyat, ő ismerte. Számára, mint franciául tudó érettségiző számára a lehetséges következő lépés nyilván az Eötvös Collégium lehetett volna, de nem lett, hanem helyette a postatiszti pálya. Körülbelül ennyit tudok a tágabb értelemben vett pályaválasztásról.

CSALÁDI PÁRHUZAMOK – FELESÉGEM, SZABÓ JÚLIA

Szabó Júliával az '59-'60-as tanévtől kezdve közeledtünk egymáshoz az egyetemen és 1963-ban házasodtunk össze. (4. kép) A kölcsönös vonzalom mellett szerepet játszott mindkettőnk észak-kelet magyarországi eredete is. Ráadásul 1949-ben, anélkül, hogy egymásról tudtunk volna, Miskolcon egy utcasarokra egymástól jártunk

4. Marosi Ernő és Szabó Júlia esküvői fényképe

családból származott, árva gyerekként nőtt fel, Prágában járt egyetemre. Anyósommal Királyhelmeceen találkoztak és házasodtak össze.

Juli születési helyét tekintve királyhelmecei, 10 éves volt, amikor Beregszászról nagy nehezen vissza tudtak térni Magyarországra. Ha Királyhelmeceen laktak volna, onnan a háború utáni úgynevezett lakosságcsere keretében közvetlenül juthattak volna Magyarországra. De Beregszász, ahová a család 1939-ben még Csehszlovákiából költözött, a Felvidék és a Kárpátalja visszatérésekor ismét magyar település lett, 1945 után pedig már a Szovjetunióhoz tartozott. Édesapja, későbbi apósom, mezőgazdász volt, a malmot igazgatta, aztán kiderült, hogy a szlovák, meg a cseh alapján el lehetett kezdeni oroszul, meg ukránul tanulni. Ezt az akadályt szerencsésen vette. Attól, hogy jelentősebb mértékben kivegye a részét a szovjet acélgyártás donbátszi bánya-vidéken megvalósítható „támogatásában”, megkímélte az, hogy csehszlovák állampolgárnak minősültek. Amikor tehát a háború után a magyarokat összeszedték, akkor őt ugyan magyarként, de csehszlovák állampolgárként tartották nyilván – azokhoz más volt az ukrán, vagy szovjet hatóságok viszonya.

iskolába. Juliék akkoriban az addigra a Szovjetunióhoz került Beregszászról Magyarországra visszatelepülőben, egy rokonuknál húzták meg magukat Miskolcon egy időre. Az ilyen regionális összefüggések is számítanak.

Juli anyai ágon református papi családból származott. Anyósomnak a családja a nevezetes bodrogi Keresztury család volt. Egy ároni család, ami azt jelentette, hogy több generáción keresztül papok voltak a családban. Apósom viccelődve „nagyságos főasszonynak” hívta anyósát,⁴ ez valamit sejtethet a dolgról. Ők Nagygéresben, Sárospatakhoz egész közel laktak. Julinak a nagypapja⁵ a csehszlovákiai első republikában szenátor, esperes, nagyon konzervatív magyar kisebbségi képviselő is volt. (5. kép) A család egyik bálványa Eszterházy János volt, a másik, nagyon jellemző módon, Mécs László, a jászói premontrei kanonok. Apósom⁶ nagyon szegény

⁴ Tóth Vilma (1878–1960).

⁵ Keresztury József református lelkész (1870–1936).

⁶ Szabó István (1903–1979).

Apósoméék azonban haza akartak térni, noha kis vagyonuk, házuk volt Beregszászban. A háznak az árába került az, hogy csehszlovákból magyarra átírást kaptak magukat, egy idő után. Ez Szekfű Gyula nagykövet segítségével történt. Erről a Szabó család legendáriuma óriási történeteket mesél: amikor az apósom Kijevből Moszkvába repült, megkent egy pilótát a ház árának valamelyik hányadával, aki hajlandó is volt őt elvinni. De akkor jött egy tábornok, és a pisztolyával hadonászva leparancsolta a pilótafülkéből, mert ő ment a repülővel. Akkor rájött arra, hogy addig jó, amíg a betonon van, mert ha visszamegy, akkor kezdheti előlről. Ott állt egy másik repülőgép, és annak a pilótájával sikerült megalkudnia. Mikor aztán ez a két gép egymás után landolt Moszkvában, és a tábornok meglátta, hogy a másik gépből ő száll ki, akkor nagyon jó barátok lettek, mert megijedt tőle, hogy még nála is nagyobb kutya... Ilyen történetből több tucat keletkezett.

Az országváltás kapcsán hírek érkeztek, hogy a Felvidékről mindenképpen kitelepítenék őket Magyarországra, oda nem érdemes menni. Ide jöttek hát át Magyarországra, és Csehszlovákiában apósomnak az ott élő bátyja elintézte, hogy úgy kezeljék, mintha kitelepítették volna őket. Tehát a lakosságcserébe bekerültek, ami itt nekik az újrakezdésre annyi alapot jelentett, hogy Budakeszin, egy egyébként szintén kirúgott sváb családnak a házáat, az ottmaradt sváb nagymamával együtt megkapták. Három és fél gyerekkel utaztak, szóval terhes is volt az anyósom. Úgyhogy, szép, kalandos történet ez is. (6. kép)

Juli így Budakeszin nőtt fel, de fővárosi gimnáziumba járt, aztán egy ideig Budán élt a családjával. Sok mindent végigcsináltak, 1949 óta, a nagy Szovjetunióból érkezve. Édesapja a Földművelési Minisztériumban dolgozott, és valamikor eljárt a szája, valamit mondhatott, hogy ez vagy az nem egészen olyan tökéletes a Szovjetunióban, sem a mezőgazdaságban, mint ahogyan hírlik. Ha egyet elmesélt az áttelepülési történeteiből, az bőven elég volt bármire. Márpedig elmesélte, nyilvánvalóan. Úgyhogy, mikor egy vidéki kiküldetésből tért haza, „érdekes módon” a Nyugati pályaudvaron találtak nála „feketevágásból” származó húst. Ennek következtében – de nem a disznóhús eredete, hanem Szovjetunió-beli tapasztalatai iránt érdeklődve – alaposan meghurcolták, és később is csak fővárostól távoli, vidéki térszékben dolgozott, nyugdíjazásáig az ország legtávolabbi vidékein volt agronómus. Mindez Juli helyzetét eléggé meghatározta, szegények is voltak, sok gyerek is volt.

5. Keresztury József és
Tóth Vilma esküvői képe

6. Szabó Júlia szüleivel és testvéreivel
Beregszászban, 1948

Apósom bátyja és húga is - hasonlóan az én rokonaimhoz - Csehszlovákiában éltek halálukig. Az 1960-as évek elején ahhoz, hogy az ember Csehszlovákiába menjen a személyi igazolványba kellett egy betétlapot kérni - nem turistaként, hanem rokoni látogatásra. 1961 nyarán voltam először Kassán tanulmányúton, Julival együtt mentünk, mindketten elmentünk a rokonainkhoz. Nekem a miskolci rendőrség először visszautasította a betétlap-kérelmemet és csak fellebbezésre adták meg. Pár nap alatt letudtuk a rokonlátogatást, hogy le tudjuk bélyegeztetni az útlevelünket, és aztán a bányavárosokon, a Szepességén keresztül Kassára utaztunk.